

STM kirjaamo

Lausunto Euroopan Neuvoston lisäpöytäkirjaluonnoksesta koskien mielenterveyden häiriöistä kärsivien henkilöiden ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojelusta tahdosta riippumattoman sijoittamisen ja tahdosta riippumattoman hoidon yhteydessä

Euroopan Neuvoston bioetiikkakomitea (DH-BIO) on pyytänyt lausuntoa valmisteilla olevasta biolääketiedesopimuksen mielenterveyspotilaiden tahdonvastaista hoitoa koskevasta lisäpöytäkirjasta. Lausunnot on Suomessa pyydetty toimittamaan suoraan Euroopan Neuvoston bioetiikkakomitealle. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta (ETENE) keskusteli lisäpöytäkirjaluonnoksesta kokouksissaan 14.9.2015 ja 26.10.2015.

Suomen mielenterveyslaissa tahdosta riippumattoman hoidon kriteerit on määritelty kapeammin kuin tässä lisäpöytäkirjassa. Suomen lainsäädännön mukaan tahdosta riippumatonta hoitoa saa antaa täysi-ikäiselle henkilölle vain, jos hänellä on diagnosoitu mielisairaus (alaikäisellä vakava mielenterveyden häiriö). Lisäpöytäkirjan linjaukset eivät koske alaikäisiä eivätkä oikeuspsykiatristen potilaiden hoitoa toisin kuin Suomen mielenterveyslaki. Suomessa tahdosta riippumattoman hoidon käsite on laajempi kuin lisäpöytäkirjassa käytetty määritelmä ”involuntary”. Suomen lainsäädäntö edellyttää lisäksi, että tahdosta riippumattomaan hoitoon voidaan turvautua vain silloin, kun henkilö on vakavassa vaarassa aiheuttaa vahinkoa itselleen tai toisille, eikä lievemmät keinot ole riittäviä tai niitä ei ole käytettävissä.

Lisäpöytäkirjassa mielenterveyden häiriö määritellään kansainvälisesti hyväksytyjen lääketieteellisten luokitusten mukaisesti. Kansainvälisen tautiluokituksen ICD-10 luokkaan V kuuluvat myös päihteistä johtuvat mielenterveyden häiriöt, kehitysvammainen ja eri syistä johtuva dementia. Lisäpöytäkirjalla pyritään suojaamaan mielenterveyspotilaan oikeusturvaa tahdonvastaisessa hoidossa. Lisäpöytäkirjan mukaan potilaalla on oikeus tukihenkilöön (person of trust), ja tarvittaessa myös oikeusavustajaan. Tahdonvastaiseen hoitoon otettua henkilöä tai henkilöä, jolle tehdään toimenpiteitä hänen tahtonsa vastaisesti, tulee hoitaa mahdollisimman vähin rajoituksin, ja tahdonvastainen hoito on lopetettava heti, kun sen edellytykset eivät enää täyty.

Vastaavanlaiset säännökset on kirjattu Suomen lainsäädäntöön, lukuun ottamatta oikeutta käyttää tukihenkilöä, jollainen kaikilla potilailla on mahdollisuus nimetä muutenkin. Suomessa tahdosta riippumattoman hoidon arviointiin osallistuu vähintään 2-4 lääkäriä. Tahdosta riippumattoman hoidon jatkamista koskevat päätökset käsitellään hallinto-oikeuksissa, jonka istunnossa on läsnä psykiatrian erikoislääkäri. Alaikäisiä koskevat päätökset määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon vahvistetaan hallinto-oikeudessa. Suomessa hallintolaissa on säännökset oikeusavusta, joka tietyin kriteerein on maksutonta. Suomessa käytännössä kaikki lähetteet tahdosta riippumattomaan hoitoon tehdään päivystyksellisesti, jolloin potilas pääsääntöisesti otetaan tarkkailuun. Päätökset tahdosta riippumattomasta hoidosta tehdään kolmen vuorokauden sisällä tarkkailuun otosta.

Mielenterveyslain 13 § mukaan henkilö, joka on otettu omasta tahdostaan hoitoon, voidaan kuitenkin ottaa hoitoon tahdosta riippumatta, mikäli potilas haluaa poistua sairaalasta ja edellytykset tahdosta riippumatta hoitoon määräämiseen täyttyvät. Tällaiset tilanteet eivät ole kovin harvinaisia. Päätös tahdosta riippumattomasta hoidosta tehdään tällöin, jotta voitaisiin estää itsemurhavaarassa olevan potilaan poistuminen sairaalasta. ETENEn keskustelussa korostettiin, että vaikka päätös tahdosta riippumattomasta hoidosta tehdään potilaan suojelemiseksi, tällainen tilanne murentaa luottamusta hoitaviin henkilöihin ja voi vaikeuttaa potilaan hoitoa. Keskustelussa todettiin kuitenkin, että tämän pykälän poistaminen voi myös lisätä ns. kaiken varalta tahdosta riippumattomaan hoitoon ottamista. Mikäli lisäpöytäkirja hyväksytään tällaisenaan, Suomessa tämä säännös tulee kuitenkin arvioida ja muuttaa lisäpöytäkirjan edellytysten mukaiseksi.

Mielenterveyslaissa tahdosta riippumattoman hoidon yksi kriteeri on vakava uhka henkilön terveydelle tai turvallisuudelle tai toisten terveydelle tai turvallisuudelle. Lisäpöytäkirjassa ei ole mainintaa turvallisuudesta itselle, eikä muihin kohdistuvaa vakavan haitan merkittävää uhkaa määritellä tarkemmin.

Lisäpöytäkirjaluonnoksessa painotetaan hoidollista perustetta tahdonvastaiselle hoidolle ja toimille. Suomen mielenterveyslaissa vastaavan hoidon kriteerinä on se, etteivät muut mielenterveyspalvelut ole käytettävissä tai eivät ole riittäviä, ja ilman hoitoon lähettämistä potilaan sairaus mitä ilmeisimmin pahentuisi. Monet mielenterveysjärjestöissä toimivat ovat tuoneet esille, että pakkotoimenpiteet eivät käytännössä hoida vaan saattavat hidastaa ja haitata hoitoprosesseja, ja joskus jopa aiheuttaa vaaraa. Alueelliset erot sekä Suomessa että myös muualla Euroopassa tahdosta riippumattoman hoidon ja toimenpiteiden määrissä ovat suuret, eikä niitä voida perustella psykiatrisen sairastavuuden eroilla. Tämän lisäpöytäkirjan valmistelussa olisikin tärkeää pohdita, voitaisiinko lisäpöytäkirjan avulla tai sen hengessä vähentää tahdosta riippumattomaa ja lisätä yhteisymmärryksessä tapahtuvaa hoitoa. Kokemus kentältä osoittaa, että systemaattinen pyrkimys vapaaehtoisen hoidon ja yhteisymmärryksen suuntaan paitsi lisää potilaiden ja hoitavan henkilöstön hyvinvointia, lyhentää myös hoitoaikoja sekä vähentää hoidon kustannuksia. Suomessa eri alueilla tehdyissä hankkeissa on viitteitä myös siitä, että ennalta ehkäisevällä hoidolla ja varhain puuttumalla voidaan estää mm. psykoosien puhkeamista.

ETENE toteaa, että lisäpöytäkirja on tärkeä lisä ihmisoikeussopimuksiin. Lisäpöytäkirja ei ole juurikaan ristiriidassa Suomen lainsäädännön kanssa, vaikka käytetyt määritelmät eivät täysin vastaa sitä. Neuvottelukunnalle jäi epäselväksi lisäpöytäkirjan sovellusalue, joka määrittää kansainvälisten tautiluokitusten mukaisesti.

Neuvottelukunnan puolesta

Puheenjohtaja

Jaana Hallamaa

Pääsihteeri

Ritva Halila

Tiedoksi

STM/sosiaali- ja terveystalvveluosasto
STM/perustalvveluministeri

